

QONUN USTUVORLIGI — ADOLATLI JAMIYAT POYDEVORI

Murodullayeva Nazokat

*Toshkent Shahar Shayxontohur tumani TDYU huzuridagi M.S Vosiqova
nomidagi akademik litsey talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada qonun ustuvorligining jamiyat hayotidagi o'рни va ahamiyati, adolatli davlat barpo etishdagi roli hamda O'zbekistonda huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini shakllantirish yo'lida amalga oshirilayotgan islohotlar tahlil qilinadi. Shuningdek, qonun ustuvorligining inson huquqlarini ta'minlashdagi o'рни, davlat organlari faoliyatidagi muhim tamoyil sifatidagi mazmuni yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *qonun ustuvorligi, adolat, huquqiy davlat, fuqarolik jamiyati, Konstitutsiya, inson huquqlari, islohotlar, barqarorlik, adolatli jamiyat.*

Har qanday davlatning rivojlanish poydevori — bu qonun ustuvorligidir. Qonun ustuvorligi inson huquq va erkinliklarini kafolatlovchi, adolatni ta'minlovchi, davlat va jamiyat o'rtasida muvozanat o'rnatadigan eng muhim tamoyildir¹⁵. Agar jamiyatda qonun hukmron bo'lsa, u yerda tartib, tinchlik va adolat qaror topadi.

O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda bu borada tub o'zgarishlar amalga oshirilmoqda. Huquqiy islohotlarning markazida inson manfaatlarini ta'minlash, davlat organlari faoliyatida qonun ustuvorligini qaror toptirish masalalari turadi¹⁶.

Qonun ustuvorligi – bu barcha subyektlarning qonun oldida tengligi, ularning huquq va erkinliklarini kafolatlovchi prinsipdir¹⁷. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 15-moddasida quyidagicha belgilangan:

“O'zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq amalga oshiriladi. Davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari va fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga rioya etishlari shart”¹⁸.

Shu bois Qonun ustuvorligi xalq hokimiyati va inson huquqlari tushunchalari bilan bevosita bog'liq prinsipdir. Chunki xalq hokimiyati deganda fuqarolarning qarorlar qabul qilish jarayonida bevosita yoki bilvosita ishtirok etish huquqi tushuniladi. Shu ma'noda xalq irodasining ifodasi bo'lgan, fuqarolarning parlamentga saylab qo'ygan vakillari orqali yoki o'zlari tomonidan bevosita referendum orqali qabul qilingan qonunlar xalq hokimiyatchiligining natijasi, majoziy qilib aytganda, mevasi hisoblanadi. Inson huquq va erkinliklari qonunlar vositasida hayotga joriy etiladi, aslida qonunlarning pirovard maqsadi ham inson, uning huquq va erkinliklarini himoya qilishdan iboratdir.

Xalqaro hujjatlarda qonun ustuvorligining asosiy elementlari sifatida qonun ijodkorligini shaffof, hisobdorlik va demokratik jarayonni qamrab olgan qonuniylikka

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2023.

¹⁶ Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O'zbekiston strategiyasi.” – Toshkent: O'zbekiston, 2021.

¹⁷ Alimov M. “Huquqiy davlat va qonun ustuvorligi tamoyillari.” – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.

¹⁸ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 15-modda.

asoslanishi; huquqiy aniqliq; o'zboshimchalikning taqiqlanganligi; mustaqil va xolis odil sudlovning ochiqdigi; shuningdek ma'muriy hujjatlar ustidan sud nazoratining o'rnatilganligi; inson huquqlarini hurmat qilish va kamsitmaslik hamda qonun oldida tenglik hisoblanadi.

Mamlakatimizda qonun ustuvorligini ta'minlashning zarur normativ-huquqiy va tashkiliy institutsional asoslari shakllantirilgan.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining III bobi «Konstitutsiya va qonunning ustunligi» deb nomlanib, mazkur bob Konstitutsiyamizning Asosiy prinsiplar bo'limida joylashgan. Nazariyadan ma'lumki, prinsip deganda rahbariy qoidalar nazarda tutiladi. Agar Konstitutsiyaning boshqa bo'limlari o'rtasida qandaydir tushunmovchilik kelib chiqadigan bo'lsa, masala nazariyaga ko'ra asosiy prinsiplarga tayanilib hal qilinishi kerak. Shu ma'noda qonun ustuvorligining Asosiy prinsiplar bo'limida joylashtirilganligi mamlakatimizda mazkur prinsipga alohida ahamiyat berilganidan dalolatdir.

Konstitutsiyaning mazkur bobidagi hamda boshqa normalarida mustahkamlangan qoidalarni tahlil qilish quyidagi fikrlarni keltirib chiqaradi: birinchidan, O'zbekiston Respublikasida O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlarining ustunligi so'zsiz tan olinadi. Ikkinchidan, davlat, uning organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalari, fuqarolar Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq ish ko'radilar. Uchinchidan, birorta ham qonun yoki boshqa normativ-huquqiy hujjat Konstitutsiya normalari va qoidalariga zid kelishi mumkin emas.

“Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida”gi Qonunda O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi oliy yuridik kuchga egaligi, qonunosti hujjatlar qonun asosida va uni ijro etish uchun qabul qilinishi, qonunlar eng muhim va barqaror ijtimoiy munosabatlarni tartibga solishi, normativ-huquqiy hujjat o'ziga nisbatan yuqori yuridik kuchga ega bo'lgan normativ-huquqiy hujjatlarga muvofiq bo'lishi shartligi, normativ-huquqiy hujjatlar o'rtasida tafovut bo'lgan taqdirda, yuqori yuridik kuchga ega bo'lgan normativ-huquqiy hujjat qo'llanilishi kabilar belgilab qo'yilgan.

Bundan tashqari mamlakatimizda qonuniylik va qonun ustuvorligini ta'minlashning tashkiliy-huquqiy asoslari ham yaratilgan. Avvalambor bu O'zbekiston Respublikasining Prezidenti fuqarolarning huquqlari va erkinliklariga, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi va qonunlariga rioya etilishining kafili hisoblanishi, qonunlarning bajarilishi ustidan parlament, jamoatchilik va idoraviy hamda adliya organlarining nazorati o'rnatilganligi, Konstitutsiyaviy sud qonun chiqaruvchi va ijro etuvchi hokimiyatlarning hujjatlari Konstitutsiyaga qanchalik mosligiga doir ishlarni ko'rishi, sudning faoliyati qonun ustuvorligini ta'minlashga qaratilganligi, har bir shaxsga o'z huquq va erkinliklarini sud orqali himoya qilish, davlat organlari, mansabdor shaxslar, jamoat birlashmalarining g'ayriqonuniy xatti-

harakatlari ustidan sudga shikoyat qilish huquqi kafolatlanganligi, qonunlarning aniq va bir xilda bajarilishi ustidan prokurorlik nazorati mustahkamlanganligi, tashkilotlarda yuridik xizmatlar faoliyati yo'lga qo'yilganligi kabilarda bevosita namoyon bo'ladi.

Qonunchiligimizda huquqiy ekspertiza, qonun hujjatlarini ta'sirini baholash tizimi, monitoring, idoraviy hujjatlarni ro'yxatdan o'tkazish kabi huquqiy vositalar ham belgilangan bo'lib, bular ham qonuniylik va qonun ustuvorligini ta'minlashning muhim elementlarini tashkil etadi.

Fuqarolik jamiyati – bu fuqarolar o'z huquqlarini biladigan, davlatdan mustaqil ijtimoiy institutlar faoliyat yuritadigan, qonun ustuvorligi tamoyili asosida boshqariladigan tizimdir. O'zbekiston Respublikasida “Fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi” qabul qilinib, unda qonun ustuvorligini ta'minlash, adolatli boshqaruv tizimini yaratish va shaffoflikni oshirish asosiy vazifalar sifatida belgilangan.

Xulosa qilib aytganda, qonun ustuvorligi – bu nafaqat davlat boshqaruvi prinsipi, balki adolatli jamiyat poydevoridir. U inson huquqlarini himoya qiladi, hokimiyat vakolatlarini cheklaydi, fuqarolik jamiyatining barqaror rivojlanishiga xizmat qiladi. Har bir fuqaro qonunga hurmat bilan yondashsa, o'z huquq va burchlarini bilsa, jamiyatda adolat va tinchlik qaror topadi. Qonun ustuvorligi – bu har bir demokratik davlatning, xususan, Yangi O'zbekistonning ham kelajagini belgilaydigan muhim qadriyatdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston” nashriyoti, 2023.
2. Mirziyoyev Sh.M. “Yangi O'zbekiston strategiyasi.” – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
3. Alimov M. “Huquqiy davlat va qonun ustuvorligi tamoyillari.” – Toshkent: TDYU nashriyoti, 2020.
4. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, 15-modda.
5. Xudoyberdiyev A. “Fuqarolik jamiyatining huquqiy asoslari.” – Toshkent: Iqtisodiyot, 2019.
6. “O'zbekiston Respublikasida fuqarolik jamiyatini rivojlantirish konsepsiyasi.” – Prezident qarori, 2020-yil 12-iyul.